

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Westernorrlands Län

TILL

KONGL. MAJ:TT

I UNDERDÄNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1834, 1835, 1836, 1837 och 1838.

STOCKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1840.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Westernorrlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-Berättelse, för Åren 1834, 1835, 1836, 1837 och 1838.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Westernorrlands Län

TILL

KONGL. MAJ:TT

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1834, 1835, 1836, 1837 och 1838.

STOCKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1840.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§. 1 Länets Allmänna beskaffenhet.....	3.
§. 2 Innevånare.....	6.
§. 3 Näringar.....	8.
Jordbruket.....	8.
Boskapsskötsel.....	10.
Skogarne.....	11.
Bergsrörelse.....	13.
Fabriker, Bruk och Andra Näringar.....	14.
Sandö Glasbruk.....	14.
Skönviks Glasbruk.....	14.
Wifsta Skepps-Varf.....	14.
Tullmjölkvarnar.....	15.
Tegelbruk.....	15.
Binäringar.....	15.
Handel i Landet.....	17.
§. 4 Politisk Författning.....	19.
Kammarverk.....	19.
Statsbidrag.....	20.
Politie.....	20.
§. 5 Städer.....	22.
Hernösands Stad.....	22.
Sjukvården.....	24.
Fattigförsörjning.....	24.
Sundsvalls Stad.....	25.

§. 1 *Länets Allmänna beskaffenhet.*

Westernorrlands Höfdingedöme innefattar från äldre tider provinserne Gestrikland, Helsingland, Herjeådalen, Jemtland, Medelpad och Ångermanland. År 1762 fördeltes detta till 2:ne Län, dervid de trenne förstnämnde landskapen utgjorde det ena, under namn af Gefleborgs, och de trenne sistnämnde, förenade till ett, bibehöllo den gamla benämningen af Westernorrlands. Dock har detta sednare, i afseende på omfånget, undergått förändring genom den länereglering, som år 1810 ägde rum, hvarmedelst Jemtland afsöndrades till eget Län med tilläggning af Herjeådalen från Gefleborgs, och Nordmalings Socken uti Norra Ångermanland tilldeltes Westerbottnens Län, så att Westernorrlands Län, som således numera innefattar endast landskaperna Ångermanland och Medelpad, och följaktligen begränsas i söder af Helsingland i Gefleborgs Län, i vester af Jemtlands, i norr af Åsele Lappmark, i nordost af Nordmalings Socken samt i öster af Bottniska viken, har sitt läge emellan 62 gr. 15 min., och 64 gr. 30 min. nordlig latitud. Af Länets hela arealvidd 217 kvadratmil, utgör Ångermanland 157 och Medelpad 60 kvadratmil, den i sträckning från Hernösand nordvest till yttersta gränspunkten af Täsjö Socken mot Jemtland omkring 30 mil samt dess största breidd, i Norra Ångermanland från Grundsunda Sockens hafsstrand rätt i vester till Jemtlands gränsen, något öfver 16 mil.

Hvad beträffar Länets beskaffenhet i fysiskt hänseende, torde den beskrifning Statistikern Forsell lemnat på Sveriges utseende i allmänhet här vinna den sannaste tillämpning. Landet är nemligen öfverallt uppfyllt med berg och genom dem indeladt i större eller mindre dalar, omvexlande med här och der spridda insjöar, vidsträckta skogar, öppna slätter och större och mindre vattudrag, ett förhållande som äfven lemna ett vitsord om riktigheten af det mödome de flesta resande uttalat, att nemligen detta Län, i anseende till mångfalden och omvexlingen af dess naturbehag, är ett af de vackraste i Riket.

Bland bergssträckningar utmärka sig i synnerhet de trenne, som, gående i riktning från nordvest och sydost, bilda de tre större vattudragen, Ångermanelfven, Indahls och Ljungan, hvilkas vatten i samma riktning utfalla i

Bottniska viken. Bland höga berg torde böra nämnas det så kallade Malingsflugg i Attmars Socken af Medelpad, hvilket, ehuru beläget 3 mil från hafvet, tjenar sjöfarande på 9 à 10 miles afstånd såsom landkänning, och på sin högsta spets erbjuder en utsigt öfver en stor del af Medelpad och Helsingland; Skulberget i Wibyggerå Socken af Södra Ångermanland, hvilket, i anseende till dess sträckning mot hafskusten och den tätt derunder löpande stora landsvägen, mot hvilken det bildar en brant obestiglig klippvägg, i militäriskt hänseende förtjenar den största uppmärksamhet, såsom utgörande en den fördelaktigaste position, så väl till försvar som till förekommande af fiendtliga härars framryckande efter denna landsväg, eller deras landsättande på stranden af den derunder belägna hafsviken; Tåsjö-berget i Socken af samma namn, Wårdkasberget och Hernöklubben på Hernön m. fl. Af förenämnde vattendrag är Ångermanelfven störst. Denna elf, en af de betydligaste i Riket, har sitt egentliga ursprung vid Norrska fjellryggen, derifrån hon genomlöper Åsele Lappmark under en sträcka af 20, samt Ångermanland under 16 miles längd, och utfaller vid Hernösand i hafvet, efter att hafva erhållit förstärkning af flere större och mindre vattendrag, som med henne förena sig och bilda flerfaldiga utgreningar. Räkndt från Hernösand är Ångermanelfven segelbar för fartyg af hvad storlek som helst till Nylands lastageplats i Ytterlännäs Socken 6 mil, och ännu 4 mil längre upp eller till Sollesteå Bruk för mindre fartyg, så att den af alla strömmar i Riket har den längsta segelfart från hafsbandet; ofvanföre nämnde Bruk möta de så kallade Forssarne, som på längre och kortare mellanafstånd omvexla med lugnare och djupare vatten; och är det egentligen härifrån som den förnämsta flottningen af trädvirke verkställes flere mil uppefter elfvens såväl hufvudvattendrag som särskilda grenar ned till Nyland, der effekterne vanligast inskeppas. Såsom en följd af förr beskrifne naturbildning är vattenmassan stundom sammanpressad till en smal strömfåra, under det den å andra ställen, såsom till exempel under några miles längd från Thorsåkers Kyrka, vidgar sig till en bredd af ända till 2,000 fot, äfvensom åbreddarne, hvilka äro mer och mindre sluttande från de omgifvande bergshöjderna, understundom utbreda sig till bördiga slätter af ända till $\frac{1}{2}$ miles bredd; dock är i allmänhet elfvens venstra sida mera brant och stupande än den högra.

Vid stränderna af denna, så väl som de andra större elfvarne och vid hafskusten är landet mest odladt och bebyggt, hvartill, utom de obestridliga fördelarne af en lättad kommunikation med dessa trakter, den omständigheten, att jordmånen derstädes, såsom särdeles efter Ådalarne bestående af lera och mylla jemte sand och myrjord, är företrädesvis bördigare och mera gifvande

än den i öfriga bergstrakterna, der den mest består af röd och hvit sand samt så kallad sandmjuna, hufvudsakligast bidrager.

Såsom nämnt blifvit, är äfven Indahls-elfven, som utgör en fortsättning af Jemtlands-elfven, och bär namn af den Socken, der den utfaller i hafvet, en af Länets större strömmar. De flerfaldiga olägenheter, som äro oskiljaktliga från passagen öfver denna elf vid de besvärliga, och vissa årstider farliga färjsunden vid Fjähl, och de många fördelar deremot, hvilka en brobyggnad öfver densamma vid den så kallade Bergedorssen erbjuder, hafva länge varit insedda och erkända. Redan år 1787 förordnade dåvarande Landshöfdingen i Westernorrlands Län syn och undersökning, som jemväl samma år verkställdes. I grund af densamma, och då brobyggnaden, med vilkor att sjelfva anläggningen skedde utan landets tunga, blifvit af alla Tingslagen i Medelpad, utom ett enda eller Indahls Tingslag bifallen, samt med hänsigt dertill, att anläggningen komme att lända både till allmänt och enskilt bästa, förordnades och stadgades genom Eders Kongl. Majts Befallningshafvandes utslag den 12 Maj 1798, det komme till öfverfarten af Indahls-elfven i stället för de besvärliga Fjähls färjor och med dessas afskaffande, den föreslagna bron, att å utsynt ställe uppbyggas.

Sedan uppå fullföljde Besvär emot detta Utslag, Eders Kongl. Majts och Rikets Kammar-Collegium, medelst Utslag den 19 Maj 1801, återförvist frågan till ny handläggning, i händelse brobyggnaden än vidare påyrkas skulle, har förmodligen af anledning att sådant påyrkande uteblifvit, frågan sedermera afstannat. Emellertid, och då södra färjsundets de senare åren fortsatta igengrundning, och de äfven derigenom uppstådda hinder och olägenheter för resandes fortkomst gjorde behovet af en förbättrad kommunikations-anstalt än mera märkbart, förordnade jag år 1834 en undersöknings anställande af Häradshöfding med Nämnd, huruvida antingen igenom ifrågavarande färjsunds igenpålning eller medelst uppförande af bro deröfver, ändamålet af en obehindrad och skyndsamt fart sålunda kunde med mindre kostnad vinnas. Men då vid denna undersökning hvarken igenpålning eller brobyggnad öfver södra färjsundet, fanns, i anseende till ~~elfsträndernas~~ beskaffenhet, kunna med någon varaktighet tillvägbringas, har frågan härom måst öfvergifvas och uppmärksamheten å nyo riktas åt den ofvannämnde planen af en brobyggnad vid Bergedorssen. Såsom förut antydt blifvit, äro tänkesätten angående fördelarne af sistberörde brobyggnad icke delade, hvaremot, beträffande verkställbarheten deraf, utan att förorsaka hinder i den flottning af ganska betydliga partier bjelkar och bräder, som efter Indahls-elfven äger rum, olika åsigtter ännu söka att göra sig gällande, hvarföre, och i ändamål af ett närmare ut-

redande af denna omständighet, Eders Kongl. Maj:t, på min derom gjorda underdåniga hemställan, täckts anbefalla, att en, af Eders Kongl. Maj:ts Stor-Amiralitets-Embete utsedd, dertill skicklig person finge å Statens bekostnad verkställa den undersökning som erfordrades; resultatet af denna undersökning, som företogs i Augusti månad 1837, lemnade väl visshet derom, att några öfvervinnerliga svårigheter icke vore att emotse vid anläggning af bro öfver Indahls-elfven, antingen vid Bergesforsen eller längre upp i elfven vid Swedje by, äfvensom att denna byggnad kunde, med förutsättning att behöriga försigtighetsmått och möjligaste noggrannhet vid arbetets utförande varda iagttagne, utan hinder för den flottningsrörelse, hvilken å elfven idkas, der utföras, dock uppkastade de dermed förenade betydligare kostnader några betänkligheter öfver möjligheten af företagens verkställande utan bidrag af allmänna medel. Skolande jag dock, så snart totala kostnadsbeloppet hinner blifva närmare bestämdt, såsom beroende derpå, huruvida från ortens invånare äro att påräkna dagsverken och materialier, om de finnas villiga, att utan ersättning afstå den för vägarne erforderliga jord, m. m., icke underlåta att, i hvad på mig ankommer, bereda den fortgåag af företaget, som dess vikt synes förtjena, i afseende hvarå jag äfven har anledning förmoda, att inom orten skall kunna bilda sig ett Bolag, som öfvertager brobyggnaden emot åtnjutande af en utgående färjtull och skäligen bropenningar.

I öfrigt, och beträffande Landets allmänna beskaffenhet, hafva genom de af Eders Kongl. Maj:t och Kronan bekostade strömmrensningar, särdeles i Ljunga Elf, det 3:de af Länets större vattudrag, invånarne vunnit en betydlig lättnad för transporten till närmaste Lastageplatser af deras Träeffekter, hvaraf åter resultatet varit en lättare och förmånligare afsättning, äfvensom de ännu och med drift fortgående Afvittringarne af Kronoskogarne, samt det fortfarande nitet hos allmogen för sjöars och myrors uttappning, redan beredt och skola än vidare bereda väsendtliga förbättringar i Länets naturliga beskaffenhet.

2 §. *Innevånare.*

Enligt Mantals och Skattskrifningslängderne för föregående år förhåller sig antalet af invånare i de trenne fögderier, eller Medelpad, Norra och Södra Ångermanlands, hvari Länets i afseende på administrationen är indelt, sålunda:

Medelpad.

Skattskrifne, Mankön 7,228

	Qvinkön	7,594	
Befriade,	Mankön	5,315	
	Qvinkön	6,009	
			<u>26,146</u>
	Södra Ångermanland.		
Skattskrifne,	Mankön	7,755	
	Qvinkön	8,522	
Befriade,	Mankön	5,694	
	Qvinkön	6,321	
			<u>28,292</u>
	Norra Ångermanland.		
Skattskrifne	12,672	
Befriade	11,007	
			<u>23,679</u>

När härtill lägges Städernes folkmängd, uppgående i
Hernösand:

till Mantalsskrifne	...	1,339	
Befriade	630	
			<u>1,969</u>

Sundsvall:

till Mantalsskrifne	...	1,397	
Befriade	627	
			<u>2,024</u>

utgör Länets hela folkmängd 82,110 personer.

Och då densamma vid sist afgifna underdåniga Berättelse om Länets uppgick endast till 77,273, så finnes att den på sedermera förflutna 5 åren ökat med 4,837 själar, anledningen hvartill, måste tillskrivas flere gemensamt verkande omständigheter, hvaribland hufvudsakligen må nämnas, de förökade möjligheter till bosättning som genom nybygges anläggningar tillkommit, ett allmännare begagnande af vaccinationen, samt fördelarne af ett sundt klimat, hvartill, såsom möjligtvis en följd af dessa sednare, kommer, att under det Cholera-farsoten rasade i Rikets flesta öfriga landskap, detta Läns invånare njutit lyckan att vara derifrån alldeles befriade, då man undantager 3 à 4 personer, hvilka derför blefvo offer.

I afseende på Allmogens bildning, torde jag icke misstaga mig, om jag yttrar den förmodan, att densamma står lika högt om icke högre än uti många andra af de sydliga landskaperna i Riket, åtminstone i den mån skarpsinighet och klarhet i förståndet samt en säker ömdömes-förmåga, i sig innefatta och alstra den bildning här menas; och torde anledningen härtill få sö-

kas i det förhållande, att Allmogen härstädes till så stor del, jemförelsevis med å andra orter, är så kallad sjelfägande, eller sjelf innehar jordpossessionen, hvarigenom åt dess själsförmögenheter gifves en rigtning till sjelfständig själsverksamhet, så sällsynt hos tjenande klasser, eller sådana som äro i mera beroende ställning i samhället. I öfrigt är Christendoms-kunskapen, skrif- och räkne-konsten allmännare utbredd, hvarjemte Allmogen från längre tider tillbaka gjort sig känd för ägande insigter i lagväsendet, en följd jemväl af det nyssnämnda sjelfägande-tillståndet. Att denna lagkänedom haft något välgörande inflytande på sedligheten, vågar jag dock icke påstå, enär, enligt hvad en olycklig erfarenhet vitsordar, antalet af försvarslösa personer och brottslingar mer och mer tilltager. Vid forskningen efter orsaken härtill, och hvilka framträda i mångfaldig skepnad, stöter man dock på tvenne hufvudolyckor, såsom de dertill mest verkande, nemligen för det första flere på hvarandra följande års missvexter, i större partiella delar af Länet, hvarigenom familjen, ryckt ifrån den jordlapp, som äfven i goda år gifvit dem en knapp bergning, jagats omkring för att uppsöka bättre utsigter för sitt lifsuppehälle, men misströstande derom, gripit till brottet såsom medel, att tillfredsställa deras nödvändigaste behofver, samt för det andra den olyckliga rigtning handels-industrien på sednare tider erhållit derutinnan, att högst betydliga kvantiteter på södra orter tillverkad t bränvin blifvit till landet transporterade och, i anseende till låg tillverknings-kostnad, kunnat här afyttras både med fördel för säljaren, och till ett för den bränvinsupande delen af Allmogen högst lockande pris; och att ur denna last framväller den ymnigaste källan till brott, har alla tidens erfarenhet vitsordat. I öfrigt är det min underdåniga pligt att intyga, det massan af folket i denna ort älskar torftighet och snygghet, ehuru denna sednare i vissa trakter af Länet, beträffande klädseln, urartar till en nog långt drifven luxe, äfvensom invånarne utmärka sig för idoghet och flit i sina yrken. Emellertid kvarstår ännu det inrotade oskicket, att ungt folk af Allmogen, ofta allt för tidigt bilda hjonelag, *utan ens någon sannolikhet för utsigter på framtida bergning, hvarigenom utom andra ganska betänkliga olägenheter*, uppkommer den af brist på dugligt tjenstefolk. Dagsverks-priserna variera i allmänhet från 12 sk. till 24 sk. på fri kost, från 24 sk. till 1 R:dr på egen kost, samt från 32 sk. till 1 R:dr 12 sk. allt Banko för häst och karl, olika efter olika årtider.

3 §. Näringar.

Jordbruket. De hufvudsakligaste sädesslagen som här å orten odlas äro i främ-

främsta rummät Korn och dernäst Hafre och Råg, hvarförutan ehuru i mindre mån utsås Hvete, Ärtor, Vicker, samt förnämligast Potates. Först på sednare tider har odlingen af Rågsäde börjat allmännare utbreda sig, och odalåkern dertill användas, ehuru den opinion ännu synes råda temmeligen allmänt bland Allmogen, att Kornsäde har för orten större företräde derutinnan, att Kornet fordrar mindre väl gödd åker än Rågen, äfvensom Kornhalmen begärligare förtäres af kreaturen såsom foder, än den af Rågen, hvilken dessutom icke eller erhålles till den quantitet som af Kornet; af sådan anledning är det, som i de trakter af Länet der träde begagnas, och hvilket iagttages öfverallt, med undantag af fjälltrakter, der jordmåns beskaffenhet icke medgifver det, den del af åkern som sålunda icke lägges i träde, utgörande i somliga Socknar $\frac{2}{3}$ och i andra omkring hälften af hela åkervidden, plägar besås endast med $\frac{1}{3}$ Råg och $\frac{2}{3}$ Korn; hvarjemte trädesjorden, i anseende till det ringa ägövalde i åker som här i allmänhet finnes, antingen begagnas för utsäde af Ärtor och Potates, hvilka växter man anser icke förtaga trädets åsyftade välgörande verkningar, eller ock igenläggas till så kallade lägder, hvaraf påräknas en någorlunda gifvande hö-afkastning. Vexelbruk i dess egentliga mening nyttjas af gauska få. Dock begagnas äfven här ett annat så kalladt vexelbruk, som allmänuast handhafves så, att utväxta lägder eller ängestycken upplöjas och gödslas samt besås 2 à 3 år efter hvarandra, hvar efter de åter läggas till gräsvall. Å nyristen så benämnde, eller upplöjde, mindre växtgifvande, ängesskiften är utsädet Hafra, Blandsäd och Korn, äfvensom svedjeland, der sådana äro att tillgå, begagnas allmännast för Rågsäde, som derstädes bäst frodar sig; varande nordens somrar, hvad beträffar säde af Hvete, alltför korta, att man kan hoppas kunna med någon fördel drifva odlingen deraf, hvaremot den af Potates drifves öfverallt med den framgång, att denna jordfrukt är Allmogens förnämsta födoämne. Ännu har odlingen af trädgårdsfrukter, med undantag af kål, kålrötter, rofvor och dylikt, som öfverallt finnas vid Allmogens gårdar, dock endast till husbehof, icke erhållit någon allmännare utsträckning ibland dem, utan är inskränkt till ståndspersous-klassen, som likväl mer och mer börjar egna derät ett välförtjent intresse. Lin-afkastningen är i allmänhet tillräcklig för Länets behof, och medgifver i Norra Ångermanland, der Linet företrädesvis odlas, jemväl någon afsättning till andra orter, hvaremot Hampsäde är sällsynt, hufvudsakligast af den anledning, att, utom det denna växt i allmänhet fordrar mycket fet jord, beskaffenheten af landets jordmån i öfrigt icke skall vara för densamma gynnande.

I bredd med den stigande populationen fortgår åkerbruks-odlingen, så att sädesproduktionen i medelmåttigt goda år svarar emot landets behof, och i ymnigare, lemna ett, om och obetydligt, överskott till städerna och ortens flesta Bruk; och hafva här och der förbättrade åkerbruks-metoder börjat göra sig gällande, sedan en mängd af Länets Kongl. Hushållnings-Sällskap utdelade skrifter äfvensom Ståndspersoners exempel småningom gifvit Allmogens idoga bemödanden en riktning deråt, dock är åkerbruks-redskapen i allmänhet densamma som förut, utom det att å åtskilliga ställen ett slags bättre plogar kommit i bruk; hvarjemte bland mekaniska inrättningar till besparande af jordbrukarens arbetskraft, förtjenar att nämnas en maschin, som på ett och annat ställe finnes, och som förut icke varit här känd för beredande af Lin.

Boskapskötsel. Ännu hiudras denna för landet, näst jordbruket, väsendiligaste näringsgrenen, i delar af Norra Ångermanland och Medelpad af brist på tillräcklig vidd af ängsland och odlings-lägenheter, hvaremot Södra Ångermanland njuter fördelarne af en ymnigare tillgång i detta afseende; och är foder-afkastningens förhållande till åkervidden mycket varierande, ehuru man såsom en medelräkning kan antaga, att 5 tunnland äng svara i afseende på växtligheten mot 1 tunnland af den i bruk varande åkern, hvarjemte den självväxande ängen lemna i afkastning ifrån 20 ända till 150 Lispd. hö på tunnlandet; så är till exempel belesmarken uti de så kallade fjellbyggderna ypperlig, under det vid kustlandet och Länets mer bebodda trakter, den befinner sig otillräcklig, att boskapen måste föras till bete till fåbodar, på stundom flera miles afstånd från hembyn. Ängsodlingen består, såsom förut är antydt, förnämligast deri, att något mindre växtligt ängsskifte årligen upplöjes, samt innan det återigen lägges till gräsvall, gödslas och skördas, ett, två eller högst tre år efter hvarandra, i hvilket skick det bär namn af nyrista, dock börjar härjemte, ehuru småningom, Allmogens omtänka rigta sig åt beredande af artificiella gödselämnen, hvartill den förut icke röjt synnerlig häg, så att detta tillförene så väsentliga hindret för ängsodlingens ändamålsenliga utvidgande och förbättring eller brist på gödsel torde efter hand blifva undanröjdt; så börja till exempel nu de förståndigare af Allmogen att såsom gödselämnen draga fördel af så kallad myrjord, spånmylla, kreatursben, förbränd aska vid pottaskberedning, upplöjd torf och dylikt, hvilka på olika sätt blandas och tillredas; hvarföre, och då man tager i betraktande den mer och mer tilltagande odlingsfliten i allmänhet, som dock egentligeu hittills omfattat myrors och sidlänt marks utdikning, mindre sjöars och träsk utgräfning samt stenbrytning, man dock har anledning att hädanefter hoppas äfven ängsodlingens mera systema-

tiska närmande till den högre ståndpunkt, den ostridigt förtjenar att äga bland ortens näringsgrenar, och i dess förhållande till åkerbruket i dess vidsträcktare mening; dock kvarstår ännu hos Allmogen den på en felaktig beräkning grundade benägenheten, att på bekostnad af boskapsracens goda beskaffenhet och en förmånligare afkastning öka ladugården utöfver fodertillgångarne. Emellertid, och då de sista fem åren nästan öfverallt inom Länet foderafkastningen varit dels knapp dels af mindre godhet, har denna brist måst afhjelpas med hackelse af halm, bergmossa samt asp bark, hvilken sednare helst vintertiden aftages och torkas; dock, och i anseende till fjälltrakternes större bördighet i gräsväxten, är ladugårds-afkastningen i Länet ej blott tillräcklig för behovvet, utan äfven lemnar ett betydligt öfverskott till afsättning å södra orter, ehuru i detta afseende ofta och med skäl klagas, att Allmogen, icke nöjande sig med den måttliga, men säkra vinst, som skulle beredas den genom föryttring af dessa slags varor uti de delar inom Länet der egna tillgångar derå icke äro tillräckliga, drifves af hoppet om en högre vinst till utvandringar till Rikets södra orter, der ofta inträffar, att de måste med förlust af både tid och vinst försälja sina förråder.

Af skäl, dem jag i min förra underdåniga Berättelse haft Näden anföra, äro de till förfävelus upphjelpande i Länet vidtagne åtgärder föga krönta af någon framgång. Racen är blandad, Svensk, Tysk och Spansk, äfvensom å några ställen finnas fär af Isländsk race; och är ull-afkastningen ungefärligen motsvarande behovvet inom hvarje Socken. Mer än fåret synes getkreaturet vara inhemskt för Landets fjälltrakter. Belåten med knapp och dålig vinterföda, till det mesta bestående af tallris, förser geten det fattiga hushållet med mjölk, af öfverskottet hvaraf tillredes en slags välsmakande ost; och skulle dessa djurs okynniga natur att förstöra den ömtåligare delen af skogen ej uppkasta betänkligheter, huråvida nyttan af dem uppväger den skada och de olägenheter de medföra, skulle dessa djur i långt större antal, än finnes, uppfodas och kringspidas. Deremot är hästen förnämsta föremålet för bondens omsorger, såsom en följd hvaraf dessa husdjur, i allmänhet af Norrsk race, väl underhållas och skötas, och äga ett utmärkande företräde icke så mycket i storlek och prydlighet, som icke mera uti styrka och ihärdighet. Uti några socknar i Norra Ångermanland uppfodas ett icke obetydligt antal hästar, som sedermera nedföras till Rikets Södra Orter, der de med fördel föryttras.

Skogarne äro till beskaffenhet och godhet mycket varierande, men i allmänhet icke allénast tillräcklige för husbehovvet utan äfven medgifvande ett icke obetydligt ålitande till afsalu, hvilket för de i närheten af så kallade

Ådahlarne boende, äfvensom Fjälltraktens åboer utgör en väsentlig källa till utkomst och bergning. De förnämsta afsättningsprodukterne bestå af såg- och hustimmer, bräder, gärdsel, och stör, takspån samt näfver. Dock finnas orter inom Länet eller trakterne vid hafs och elfkusterne der skogstillgången är så ringa, att ved och timmer måste annorstädes ifrån anskaffas, likasom å andra trakter längst upp i Fjällbygdderne betydliga skogssträckor finnas, hvilka i anseende till svårigheterna, om ej omöjligheten att bereda utvägar för effekternes transporterande derifrån, äro af obetydligt värde, helst äfven jordmånen derstädes är så litet växtdrifvande, att återväxttiden per medium beräknas till 250 å 300 år.

Sedan laga skiften nu en längre tid pågått uti alla Socknar inom Länet hafva Sockne-Allmänningarne blifvit reducerade till ganska få, äfvensom Byeskogarne nästan öfverallt befinnas uti en- eller Storskifte eller och sednast behandlade efter Eders Kongl. Majts Nådiga Skiftesstadgas föreskrifter i laga skifte; och äro Kronoskogarne, hvars areala innehåll anses utgöra något öfver En million Tunland, dels ännu odisponerade, dels upplätne under rekognition för Jernbrukens behof af ved och byggnadsvirke, dels ock till fällande af ett bestämdt antal sågträd årligen för vissa Sågverk emot Stubbören på grund af innehafvande privilegier. Andra åter fortfara ännu att vara, med förbehåll af Kronans fria disposition, upplätne i och för begagnandet af muhlbete, emot erläggande af en årlig afradsskatt mest i smör. Hvad af Krono-Allmänningarne som blifvit, efter, till underdånigt följe af Eders Kongl. Majts Nådiga Kungörelse den 4 Februarii 1811, hållue undersökningar, Bruken tillerkändt, är af dem antingen redan till Skatte inlöst, eller och för närvarande ännu under skattläggnings beredning.

Utom de föreskrifter, som i Lag finnas stadgade emot en vårdslös behandling af Krono- och Skatteskogarne, hafva några andra eller ytterligare åtgärder till en bättre hushållning dermed icke ansetts af omständigheterna påkallade, enär de under dessa år i allmänhet rådande missgynsamma konjunkturen å trädvaror medfört ett korrektif emot skogarnes alltförmyckna ålitande — dock, och som för befördrandet af skogarnes växtlighet icke litet bidrar deras rensning från den mängd af vindfällen, som så ofta i vissa fjälltrakter härstädes förorsakas af häftiga orkaner, hvilka understundom kunna nedlägga hela sträckor af träd, har Konungens Befallningshafvande, på ansökningar af fattiga Nybyggare att till någon hjälp i deras nöd få använda sådana träd till försäkring, vid särskildta tillfällen och med föreskrifvande af nödige kontroller emot rättighetens missbrukande, meddelat tillstånd till afhämtning af nerfallne eller skadade träd, hvilka eljest skulle hafva blifvit hinderlige

för den friska skogens växtlighet. Besparing af skog har äfven i sednare tider beredts genom ett allmännare och småningom sig mer och mer utbredande bruk af såkallad takspån till takbetäckning i stället för den förut dertill använda takveden, som medtog betydligt af växande skog, äfvensom, och då de förut bruklige Långlogar för sädeströkning nu efter handen lämna rum för så kallade Rundlogar, man äfven derutinnan har att motse mera skogbesparing. I öfrigt iagttages nu mer än förr af allmogen en klokare beräkning vid uppförandet af deras åbyggnader och en ändamålsenligare inredning deraf.

Bränntorfs begagnande är här föga känt, och endast en och annan i Medelpad har dermed gjort försök.

Såsom stängsel användas gårdesgårdar af stör och sönderklufven mindre skog äfvensom rishagar, och ehuru mera sällan hagar af sten, så att någon förbättring eller förändring i stängselsättet ej finnes införd.

Enligt den i min sista underdåniga Berättelse omförmalde method har Afvittringsarbetet fortgått under de sista fem åren med den fart, att då ifrån och med år 1828 till och med 1832 tillsammans uppmättes 387,881 tunnland 13 kappland Kronomark, under ifrågavarande Quinquennium blifvit uppmätte och afvittrade Kronomarker till en areal af 630,506 tunnland 15 $\frac{2}{3}$ kappland. Och har under sistnämnde tid endast ett Nybygge blifvit provisionellt beviljadt, men deremot ej mindre än 124 Nybyggesansökningar gjorts anhängiga, hvilka antingen blifvit till laga behandling vid pågående Afvittringsförrättningar eller ock hänvist till provisionella Syner af vederbörande Kronobetjening och öfver hvilka följaktligen ännu icke kunnat slutligen resolveras.

Bergsrörelse. En och annan malmanledning har väl under dessa fem åren upptäckts, men befunnits så föga gifvande, att någon bearbetning deraf med fordel icke kunnat ske, hvadan någon ny grufva icke blifvit upptagen; Deremot hafva privilegier blifvit af Kammar-Rätts-Rådet Samuel Selling och med-intressenter sökte och äfven vunnit nådig stadfästelse å anläggning af ett Bruk i Stigsjö socken, under namn af Sörgårdens och Brunæfors's Bruksanläggning för tillverkning af 1,800 Skeppunds smide, äfvensom å det Excellensen m. m. Grefve De Geer tillhöriga Utansjö Bruk en större Masugn under förenämde tid uppförts, hvilken nu befinnes vara fullbordad och i gång.

Ehuru i anseende till de i allmänhet höga spanmålspriser som varit rådande under dessa år, hvilka synnerligast inverka på de Brukseares intressen, som hafva Bruksarbetarnes aflönning, ställd på så kallade uttag af spanmål och andra lifsförnödenheter till visst utsatt pris under det gällande och

oberoende deraf, det synes som skulle Bruksrörelsen äfven under detta Qvinnium haft att kämpa med mindre goda konjukturer, helst jernpriserne äfven varit mindre fördelaktiga; dock har jag ansett ett sådant förhållande jäfvas af den utvidgning i smidesrättigheterna, som af flere Bruksegare härstädes sökts och vunnits och hvilket haft till påföljd en förökad afverkning så väl som en ökad arbetspersonal, hvilken omständighet synes böra antyda att Bruksrörelsen vunnit en förkofran, som den förut saknat. Så har nemligen ifrån det vid 1832 års slut blott 720 personer sysselsattes, äfvensom tillverkningsbeloppet, stål och manufakturmidet inberäknadt, utgjorde vid fyra Masugnar och sexton jernbruk, som i Länet finnas, utom förenämnde Masugn vid Utansjö Bruk, arbetspersonalen uppgått, till 820 personer samt tillverkningen, oberäknadt Utansjö Masugn, till 19,512 Skeppund.

Utöfver de i min sednaste underdåniga Berättelse omförmälde förbättringar i afseende på smidesmetoden, äro några andra mig vetterligen icke införde; om icke dit får hänföras de inrättningar som haft till föremål användandet af varm luft i Blåsapparaterna, hvilka inrättningar äfven här allmänt vunnit burskap.

Fabriker, Bruk och Andra Näringar, som icke tillhöra Bergrörelsen.

Till denna rubrik kunna hänföras å landet *Sandö Glasbruk*. Dervid sysselsättas 35 personer årligen, och tillverkningskostnaden uppgår per medium till 18,000 R:dr Banko.

Skönviks Glasbruk, likasom det förra med en för kommunikationen ypperlig belägenhet, sysselsätter 59 arbetare, samt tillverkar årligen för omkring 24,640 R:dr nämnde mynt, hvaraf och då vid sist afgifne underdåniga Femårs-Berättelse, sammanlagda arbetspersonalen å båda Bruken utgjorde endast 63 personer, och tillverkningsbeloppet 40,000 R:dr Banko, finnes det denna näring blifvit något utvidgad på sista fem åren, en följd synnerligast af Skönviks Glasbruks egares fortgående bemödanden att förbättra tillverkningens beskaffenhet derstädes, hvilka bemödanden äfven synas mer och mer krönas med framgång.

Wifsta Skepps-Varf, som 1833 endast egde fyra utrikes och ett inrikes gående fartyg har nu vunnit den förkofran, att de utrikes gående fartygens antal uppgår till 8 stycken större och mindre dels Skepp dels Briggar från 145 till 200 lästers dräktighet och derutöfver, hvilka begagnas till export mest af trädvaror och äfven något jern, samt deremot hemföra ortens förnödenheter.

I stället för Nyede Pappersbruk, som genom våldeld blifvit förstördt, har en dylik i Medelpad gjord anläggning eller Westaná Pappersbruk börjat

komma till stånd; det sysselsätter 4 arbetare af hvilka tillverkas 410 Ris papper, med ett tillverkningsvärde af omkring 900 R:dr Bco.

Tullmjölqvarnar, enligt Tabellen, lemna sina egare en säker om icke stor vinst, emedan i sednare hänseendet den besuttna delen af allmogen hafva mestadels egna husbehofsqvarnar. Enahanda är förhållandet med Salusågarne, hvilka, med undantag af de fribladiga, skötas med egarnes eget folk, och hvarå tillverkningen uppgår troligen minst till 40,000 tolfter i två tums räkning. De få i Länet varande.

Tegelbruk kunna icke drifvas med någon fördel, af den anledning, att den härå å orten befintliga lera skall vara mindre tjenlig till taktegeltillverkning, hvarföre man dervid måst inskränka sig till tillverkning af endast murtegel, som inom orten afsättes.

I Ahlnö socken i Medelpad finnas några Kalkugnar till antalet 11, hvilka vissa tider på året bearbetas utan att någon egentlig vinst lär kunna vara att af dem påräkna. Till ofvanstående rubrik kan äfven hänföras en i Säbrå socken efter theoretiska grunder nyss anlagd Pottask Calcinerugn, hvarå den råa Pottaska som i kringliggande socknar tillverkas, undergår calcinering.

Binäringar. Jagt och djurfång kan egentligen icke anses såsom näring utom i vissa socknar i fjälltrakterne af Ångermanland, der skogsfågel om hösten gillras och på vinterföret nedforslas till Södra orterne, hvaräst varan stundom med någon fördel, men äfven ganska ofta med icke obetydlig förlust afsättes, detta sednare en följd deraf, att denna handelsgren är af väderlekens mer och mindre tjenliga beskaffenhet att bibehålla varan från förskämning, beroende. Fisket har deremot utgjort och utgör ännu en väsentlig binäring, ehuru den, hvad beträffar så väl Lax som strömmingsfångsten, de sista åren varit mindre lönande än förut. Strömmingsfisket idkas förnämligast af Borgare från Hernösand, Sundsvall och Gefle, hvilka städers fiskerskap dertföre utgöra arrende till kronan eller och, der fiskevattnet tillhör Skatteegare, emot ersättning till dessa. Det möjliga öfverskott utöfver eget behof, som socknarnes egne fiskeidkande invånare erhålla, plägar då upphandlas af i synnerhet Gefle fiskerskap, som utan tvifvel sedermera föryttrar det med fördel. Som berördt är har äfven Laxfisket hela tio sistförflutne åren varit i aflagande till icke ringa afsaknad för de af Länets invånare som af denna fisksort haft sin förnämsta föda och en icke obetydlig inkomst genom dess afsättning.

Anledningarne till detta beklagliga förhållande, hvilket äfven haft till påföljd successiva minskningar i det Eders Kongl. Maj:t och Konan tillkommande arrende för Kronofiskena, äro svåra att bestämma. Till någon del

torde de dock otvifvelaktigt kunna tillskrifvas mängden af de serdeles vid utloppen af de större Elfvarne befintliga privilegierade Laxfisker, hvarigenom Laxen hindras från att uppstiga i elfven och der lägga sin rom. Huruvida, såsom största delen af de i kusten fiskeidkaude invånarne förmena, det buller, som Ångfartygen åstadkomma, skulle bidraga till fiskens jagande ifrån kusterne och ut i hafvet, torde, om ock egande ringa grund, vara förtjent af att blifva föremål för undersökning. Genom Eders Kongl. Maj:ts Nädiga Beslut i afseende på åtgärder till Laxfiskets upphjelpande och Laxynglets fredande, i hvilket ämne Eders Kongl. Maj:st tackts nädigt anbefalla undersökningar med vederbörande Härads-Rätter, bör man kunna hoppas att vinna en hittills saknad närmare ledning för omdömet beträffande orsakerna till fiskeriernes aftagande under dessa sednare åren.

Tjärubrännning är både enlig med ortens naturtillgångar och har vunnit uppmuntringar uti understöd från Länets Hushållnings-Sällskap och jemväl enskilte, så att den, ehuru långsamt dess förkofran äfven framskrider, måste kunna anses såsom en binäring. Efter hvad man tyckt sig finna, har hindret för denna näringsgrens allmännare utbredande haft sin grund deruti, att tillverkningen deraf varit mindre vinstgifvande än till exempel föryttring af andra skogsprodukter särdeles ved, hvarmed Länets båda städer äfvensom glasbruken uteslutande förses, och hvaraf betydliga qvantiteter forslas till Stockholm. Derigenom, äfvensom geuom forsling och andra tjenstbarheter till Bruken, har Allmogen alltså att påräkna skälig arbetsförtjenet.

Saltpeter-tillverkningen fortgår icke med någon särdeles drift, hvartill anledningen torde böra sökas i dess af ett nedsatt lösningspris vållade obetydliga vinst. Med pottask-tillverkningen, såsom binäring betraktad, kan förhållandet ej sägas vara alldeles detsamma, ehuru de bättre utsigterna för denna näringsgren, hvartill hågen så nyligen blifvit väckt, icke kunna med någon bestämdhet förutsägas. Dock har den, såsom ofvan berördt är, börjat mer och mer vinna burskap bland Allmogens närings-företag.

Oaktadt en längre tids försämrade konjunkturer för lärfts-tillverkningen, fortfar den att utgöra förnämsta binäringen i åtskilliga delar af Länet, förnämligast Ångermanlands Norra Fögderi, der primalärfts-väfnaden har sitt egentliga tillhåll, och der Allmogen vunnit den skicklighet deri, att de tillverka ända till tionde klassens finhet. Med bekymmer motser man dock denna närings successiva undergång, emedan lärftspriset, förnämligast i anseende till konkurrensen af utländska tyger och så kallade schertiner, så fallit, att det synes understiga sjelfva tillverknings-kostnaden, och Allmogen måste endast

endast af nödvändigheten att bereda sig en kontant inkomst till krono-utlagorne, äfvensom i saknad af annat surrogat för sin utkomst, bibehålla densamma. I nämnde Fögderi ensamt, har tillverkningen de sista fem åren uppgått till 176,000 alnar finare och 91,000 alnar gröfre lärft, hvaraf försäljnings-beloppet, inberäknadt premierna för det förra, uppgående till 4,160 R:dr, utgjort 85,576 R:dr Banko. Ylleväfnaden deremot idkas allenast till husbehof. För transporten af de skogseffekter, af hvilkas föryttrande dels i Länets städer, dels i Stockholm Allmogen uppburit, som nämndt är, icke obetydliga inkomster, har Allmogen sjelf börjat bygga smärre fartyg och farkoster, hvilka, äfven begagnade för andras räkning, inbringa goda fraktför-tjenster.

Af alle dessa näringar, om hvilka det gemensamt gäller, att de äro med ortens läge och naturtillgångar enlige, samt bidragande, ehuru i mer och mindre mån till deras idkares bergning och äfven stundom välmåga, kan ingen sägas genom allmänt understöd underhållas, likasom ingen af dem kan anses inverka ofördelaktigt på jordbruket, så framt icke dit bör räknas den i Norra Ångermanland så uppdrifna lärfts-tillverkningen, som, utom det den bidrager till jordens utmagrande, genom linsädet, borttager en mängd dagsverken, hvilka, använda på åkerbrukets sorgfälligare skötsel, mähända vore till större båtnad för utkomst och bergning.

Handel i Landet. Som förut nämndt är utgöras ortens förnämsta afsättnings-produkter af bräder, bjelkar, ved och andra skogseffekter, linneväfnader, fogel, smör, fläsk, talg och skinnvaror, m. m. Dessa nedforslas af invånarne sjelfva eller deras ombud till Rikets södra orter, der de föryttras stundom med icke obetydlig vinst, men äfven ofta med förlust. Hvad som icke afyttras utom Länet beredes afsättning åt vid Länets frimarknader, eller Borgsjö, Sollesteå, Hammars, Ullåns, Häggviks, Själevads, Arnäs och Fjellsjö marknadsplatser, äfvensom vid Svartviks, Wifsta, Skönviks, Nylands, Näske, Domsjö och Husoms lastnings-orter samt i städerna Hernösand och Sundsvall; och äro, med undantag af Bergsjö och Fjallsjö marknadsställen, samtliga öfriga i afseende på kommunikationerna dermed, gynnade af ett fördelaktigt läge vid segelbart vatten. Då flere förenade omständigheter och särdeles den af Norra Ångermanlands af-lägsenhet från köpstad, hvarifrån velat härledas det öfverklagade förhållandet med den der idkade så kallade landthandeln, föranledt tanken på en köpings anläggande derstädes, hade jag, äfven biträdd af Länets Hushållnings-Sällskaps derom gjorda framställning, den näden, att i underdånig skrifvelse den 8 November 1830, anmäla ämnet till Eders Kongl. Maj:ts Nådiga ompröfning,

och dervid föreslå såsom plats för den nya köpingen, en i Norrlungångers by Sjålevads Socken utsynt, i karta affattad mark, hvilken för sitt läge vid en god hamn och andra lokalförmåner ansågs vara dertill fördelagtigast, hvarjemte jag i underdånighet hemställde, att, enär tillfället, att genom köp eller mot arrende erhålla jemte nödig gårdstomt någon jord till odling skulle betydligt underlätta inflyttning i köpingen, Eders Kongl. Maj:t täcktes i Näder tillåta, att ett hemman i Sörlungånger, å hvars uti inägorna enskiftade område en del af den till 30 tunnlands' vidd projekterade platsen vore belägen, samt ett annat i Norrlungånger, hvilka hemman jordägarna funnits viliga att afstå, blefve för ändamålet inköpte och medel dertill af staten förskjutne. I anledning deraf, och sedan fråga uppstått om de möjliga större fördelarne af valet af annan än ofvanomförmäldte plats, inom Lungångers båda byars områden, har Eders Kongl. Maj:t täckts anbefalla mig, att efter förnyad undersökning till utrönande af tjenligaste stället för köpingens anläggande och till beredande af lindrigaste vilkor vid den för köpingen erforderliga jordrymdens öfverlåtaende, bland annat föreslå beloppet af de tomtören, hvilka, för att efter hand betäcka köpeskillingen eller åtminstone räntan deraf, borde till staten erläggas af dem, som i köpingen sig bosätta; hvarförutan det åläge mig, att, i öfverensstämmelse med de stadganden som blifvit utfärdade för de i sednare tider anlagde städer och af stad oberoende köpingar, afgifva underdånigt förslag till Reglemente för omförmälda handelsplats.

Till underdånigste åtlydnad häraf, har, efter det jag äfven låtit afmäta och å karta lägga den andra projekterade ägoplanen, jag förrättat undersökning å stället, i vederbörandes närvaro och inhämtat, att, till undvikande af någon uti den af mig först tillstyrkte projektplan befintlig, till bebyggande mindre tjenlig jordnån, någon rubbning uti den uppgjorda ägofiguren torde böra ske, men att, med iagttagande deraf, samma lokal ägde i flera afseenden företräde framför de öfriga platser som varit föremål för val; och har jag i öfrigt, min underdåniga pligt likmätigt, öppnat underhandlingar med vederbörande jordägare för att bereda de lindrigaste vilkor för inköp af nödig jord och dermed söka förena en för företagets framgång högst behöflig lättnad för inflyttning i den tillämnade köpingen.

Några författningar till upphjelpande af handeln i landet finnas icke utom de allmänna för Riket gällande, dock kan jag i sammanhang härmed icke underlåta att inför Eders Kongl. Maj:t uttala en önskan, som otvifvelaktigt delas af hvarje Länets patriotiska invånare, den nemligen, att något prohibift stadgande kunde, utan förnärmande af någon samhällsklass' mera viktiga och maktpåliggande intressen, meddelas till hämmande af den öfverhandtagande

handeln härstädes med å södra orter tillverkad bränvin, hvilken handel mer och mer synes hota landets välstånd i ekonomiskt och moraliskt hänseende, afvensom den gäcker och tillintetgör Nykterhets-Föreningarnes alla bemödanden och de lyckliga resultat deraf, man vågat så hoppfullt emotse. Enligt de rapporter, som från Länets särskilda orter ingått, kan den så kallade Gårdfarihandeln, hvars skadlighet för landet erfarenheten tyckts vitsorda, anses vara i aflagande.

§. 4 Politisk Författning.

Kammarverk. Något hemman har under dessa sist förflutna fem år icke ingått i skatt, eller blifvit af öde upptaget eller i ödesmål förfallet. Blott en enda Nybygges-anläggning är genom definitivt beslut beviljad, hvaremot, som ofvan berördt är, ej mindre än 124 ansökningar om sådana Nybygges-anläggningar på laga åtgärd, i enlighet med Afvittringsförfattningarne beroende. Hemmansklyfvingarne hafva äfven årligen fortgått, under iakttagande af föreskriften i Eders Kongl. Majts Nådiga Förordning i ämnet den 19 December 1827 angående undersökning rörande besuttenheten; och utbeder jag mig i öfrigt få rörande förhållandet dermed och hemmansklyfvingarnes verkuingar på Länets kultur och välmåga hänvisa till det underdåniga utlåtande, som den för Länets bildade Kommitté derutinnan afgifvit. Ehuru tryckande skiftesförfattningarne för landtmannen äro, under det de pågå eller ännu icke yunnit behörig stadfästelse, ett förhållande föranledt dels af de med sådana författningar förenade kostnader, dels af osäkerheten i afseende på eganderätten, hvilken åter förlamar odlingsfliten, har dock allmogen insett de välgörande verkuingarne af de så kallade Laga Skiftena och den jordbrukets friare utveckling, som desse afse att bereda genom häfvande af de hinder och olägenheter, som egoblandningar och beroende af grannar alltid måste förorsaka; och torde till bekräftande af denna allmogens vundna erfarenhet och deraf föranledda benägenhet för saken, kunna anföras, att, då under loppet af första fem åren efter det Eders Kongl. Majts Nådiga Stadga om Skiftesverket i Riket vidtog att vara gällande, 271 remisser till Laga Skiften af Eders Kongl. Majts Befallningshafvande meddeltes, antalet deraf under den tid denna Berättelse omfattar utgjort 440.

Då klagan högst sällan förspörjes öfver förment förfång eller olägenhet af Brukens och Vattenverkens rätt till uppdämningar, och denna rättighet dessutom är ganska få så beskaffade inrättningar förunnad, kan någon menlig följd för landets odling eller förkofran i öfrigt icke sägas hafva sin grund uti sådana verks privilegier till uppdämningar. Antalet af Arrendatorer och Hälf-

tenbrukare i förhållande till det af sjelfgande jordbrukare torde kunna ungefärligen antagas som 1 till 18. Utom ett skattehemman, som innehafves af Hernösands Hospital, finnes icke någon fastighet eller lägenhet de härstädes varande Läroverk och fromma stiftelser underslagen.

Posthemmanens antal uppgår till 23 samt Gästgifveriernes till 50.

Statsbidrag. Vid jemförelse emellan det i Tabellen upptagne värde å de af jorden utgående allmänna besvär och onera samt jordlägenheternes uppskattningsvärde finner man, att det redan länge öfverklagade, för jordbruket missgynnsamma förhållande af en för hög beskattning ännu kvarstår, utan att derföre det sätt, hvarpå dessa præstationer och onera utgöras, kan anses dertill bidra. Deremot ökas tyngden af skjutsningsbesväret äfvensom forslingen af tionde och gärdes-spanmålen af lokala svårigheter, eller sådana som härröra af Länets vidsträckthet samt långa och besvärliga vägar, hvilket, i förening med mängden af större och mindre vattudrag, gör väg och brobyggnadsskyldigheten under den korta sommaren och snöplogningen de långa och svåra vintrarne till ett af de mest betungande onera. Dock har, hvad beträffar hållskjutsningen, densamma vunnit någon lindring genom de af reguliera Ångfartygsresor lättade sjökommunikationerne under sommar och höstmånaderne, hvilket, som jag förmodar, är den egentligen verkande orsaken dertill, att allmogen, vid de flera af mig anställde försök, att få skjutsningsbesväret stäldt på entreprenad, dertill icke visat någon benägenhet, af fruktan att derigenom äfven skulle försvinna den om ock ringa kontanta penningeinkomst, som nu inflyter för skjutsningen, hvilken, då den numera och till följe af ångfartygens besök mest tillitas vintertiden, icke förspiller en för landtmannen så dyrbar tid som den under de öfriga årtiderna.

Värdet af de i tabellen uppförda onera, grundar sig på Kronans räkenskaper, vederbörandes uppgifter till bevillnings-taxering samt Krono-Betjeningens för hvarje Socken meddelade upplysningar.

Politie. Till ordningens och sedlighetens vidmakthållande hafva inom åtskilliga Församlingar nyttiga och till ändamålet ledande öfverenskommelser blifvit ingångna, hvilka äfven af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande efter omständigheterna blifvit faststälde eller modifierade, utan att i öfrigt och med förutsättning af det nit och den samverkan dertill som vederbörande Kyrko-Råd och Krono-Betjente ådagalägga, någon allmän anstalt i detta afseende varit af behovet påkallad. Alla Landsförsamlingar befinna sig ännu i saknad af skolinrättningar, så att föräldrarne sjelfva vanligen måste besörja sina barns undervisning i läsning och de första religions-begreppen; men stundom anlitas ock särskilde Skollärare, hvilka sednare turvis besöka byarne,

hvarjemte en del af Allmogens barn för kortare tider begagna undervisningen vid de i städerna befintliga skolor. Några undervisningsverk för nyttiga slöjder finnas icke. Deremot hafva, genom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes, äfvensom Länets Hushållnings-Sällskaps åtgärder, uti pottask- och tjärnbränning m. m., kunnige personer blifvit utsände i Länet för att bibringa Allmogen kännedom om dessa näringsgrenar. Öfver hälso-tillståndet vakar, jemte Krono-Betjeningen, äfven Kyrko-Rådet samt de i hvarje Socken numerar organiserade Sundhets-Nämnder, hvarjemte, till hälsovårdens handhafvande äro i Länet anställda 4 Provincial-Läkare; och äga dessutom, med få undantag, alla socknarne antagne Barnmorskor. I Hernösands Stad, der äfven ett Hospital finnes, har Länet ett Lazarett och Kurhus. Dessa inrättningars lokaler börja dock, särdeles hvad Hospitalet beträffar, mer och mer sakna nödigt utrymme och bekvämlighet för att motsvara alla fordringar af ett väl ordnad skick; hvarföre fråga äfven uppstått om deras ändamålsenliga utvidgande. I afseende på fattigförsörjningen inom Länet och det sätt, hvarpå densamma utgöres, samt fördelarne och olägenheterne deraf, utbeder jag mig underdånigst få hänvisa till mitt i ämnet, under den 23 sistl. April, afgifna underdåniga utlåtande, i enlighet hvarmed jag anser denna anstalt så inrättad, att den å de fleste socknar förenar det ansedda ändamålet af de fattigas tillbörliga försörjande med fördelen att göra detta eljest så tryckande onus, så litet besvärande som möjligt.

Gästgifverierne befinnas i en försvarlig ordning, och är en fullständigare Dagbokskungörelse utfärdad samt nödig tillsyn öfver efterlefnaden deraf vederbörande anbefald. Genom Beslut, hvilket vunnit Eder Kongl. Maj:ts Nådiga fastställelse, äro premier eller så kallade Skottpenningar stipulerade för inom Länet utom skallgång dödade björnar, vargar och lodjur till det af Eders Kongl. Maj:ts stadgade belopp eller Tolf Riksdaler för björn, Nio Riksdaler för Varg och Sex Riksdaler allt Banko för lodjur.

Uti den i Hernösands Stad för Länet inrättade Sparbank utgjorde vid 1837 års slut insättningarnes belopp 5,742 R:dr 9 sk. B:co, eller 2,219 R:dr 26 sk. samma mynt mer än vid sista femårsberättelsens afgifvande. Vid Gideå Bruk finnes äfven en Sparbanks-inrättning, hvartill fonden blifvit skänkt af detta Bruks egare, Grosshandlanden H. W. Eckhoff.

För att i behofvets stund, och vid inträffande missväxter kunna påräkna spaumål äro inom socknarne inrättade dels socknemagaziner dels äfven så kallade Sparlärsinrättningar, för hvilka sednare, som befunnits mera ändamålsenliga än de förra, och hvilka derföre äfven mer och mer vinna förtro-

ende, Reglementen blifvit utfärdade och äro, till följe af Eder Kongl. Majts derå meddelade Nådiga Sanktion, till efterlefnad gällande.

§. 5 Städer.

Hernösands Stad belägen på Hernön i granskapet af Ångermanelfvens utlopp i Bottniska Viken, är försedd med 2:ne goda hamnar invid staden, förenade genom det emellan ön och fasta landet löpande sund. Detta sund, som fordom kunnat med fartyg genomfaras, har dock i sednare tider medelst uppgrundning blifvit dertill obegagneligt, af hvilken anledning, och då kommunikation emellan båda inloppen till Staden otvifvelaktigt skulle medföra nytta och fördel för de sjötrafikerandæ, undersökning blifvit af sakkunnig person nyligen företagen, för utrönande af förmånligaste sättet äfvensom kostnaderna för verkställigheten af en uppgräfning af sundet, hvilket ämne är för närvarande under öfverläggning.

De näringsfång, hvarpå denna Stad i synnerhet grundar sitt bestånd, äro handel och sjöfart, handtverkerier ock strömmingslike jemte det ringa jordbruk, som den till Staden hörande donerade jord af $2\frac{1}{4}\frac{7}{8}$ mantal kräfver.

Utrikes handel och sjöfart driver Staden enskilt med tretton fartyg från 40 till 227 lästers drägtighet, och gemensamt med Sundsvall uti det vid Indahls elfvens utlopp belägna Wifsta Varf, hvars Bolag, som ofvan berördt är, eger åtta fartyg från 60 till 200 lästers drägtighet, hvarmed utskeppas bjelkar och bräder jemte smärre partier tjära och jern till sådana platser der dessa produkter förmodas kunna med bästa fördel afsättas, och der fraktförtjenster erbjuda sig under vintertiden i Europas södra farvatten. Då retour laddning medhafves, består den vanligen i salt för ortens behof äfvensom afsättning å andra orter. Utom förenämnde antal har staden 20 fartyg, deraf några segla på Östersjön med bräder och hemtaga ortens behof af Riga Linfrö, men de öfriga användas dels till fragtfart inrikes orter emellan, dels ock att från Stockholm hemta de handlandes köpmansvaror.

Stadens inrikes handel, förnämligast bestående i afsättning af ortens landtmannaprodukter i hufvudstaden och rikets södra orter, och utbyte deraf mot specier och kramvaror samt andra för ortens behof erforderliga förnödenheter, har väl ännu att kämpa med den med och utan skäl öfverklagade landthandeln äfvensom så kallade Gårdfarihandeln, men torde dock mer och mer närma sig till den betydighet, som den, i betraktande af Stadens förträffliga läge, af dess lätta vattenkommunikationer efter Ångermanlands hafskust, samt den 10 mil segelbara Ångermanelfven, och af den ymniga pro-

duktion, som det omgifvande landet alstrar, både borde och kunde ernå, såsom bevis hvarpå måste kunna tjena, att då sista femårsberättelsen afgafs, Stadens invånares handelsflotta utgjordes af 11 fartyg, då antalet deraf nu uppgår till 3 gånger denna summa eller 33 stycken.

Handtverkeriernes verksamhet är i allmänhet inskränkt till fyllande af Stadens och Länets invånares egna behof, hvarföre frimarknaderne af handtverkarne besökas för försäljning af deras tillverkningar och erbjuda åt den flitige och ordentlige idkaren en säker om ock tarflig utkomst.

Bland de få Manufaktur inrättningar, som här finnas bör en de sednare åren anlagd Segelduksfabrik icke lemnas oanmärkt, såsom lofvande att bereda någon vinst åt egarne, äfvensom arbetsförtjenst åt en del behöfvande.

Fisket idkas af Borgare, hvilka för utöfningen deraf måste, i saknad af Staden tillhörande fiskevatten, efter öfverenskömmelser med allmogen begagna dess Skattefisken, äfvensom de i öfrigt emot arrende innehafva Kronans fiskelägenheter. Då emedlertid denna näringsgren varit under de sista fem åren högst litet lönande, en följd af klen fångst i förening med de afgifter, som äro förenade med fiskerättighetens idkande, har en allmän fattigdom börjat insmyga sig bland denna klass af medborgare.

Beträffande handelsnärvarande skick och först den utländska, torde med säkerhet derom kunna yttras den förmodan, att om icke den på sednare åren rönt lyckligare konjunkturen än sist förflutne Qvinqvennum, industrien icke skulle hafva så mycket som skett, rigtat sig åt förökandet af dess egentliga vehikel och medel eller sjöfart och skeppsbyggeri, hvaraf, och då också afsättningen af landets hufvudsakligaste exportartikel, trädvarorne, mött svårigheter uti nedtryckte priser, (hvilka dock på sista året varit någorlunda förmånliga) torde kunna slutas att fraktfarten varit så mycket mera gynnande. Dock klagas, och det med skäl, deröfver, hvad Hernösand beträffar, att brädhandeln derstädes lider ett icke obetydligt intrång af medtällare bland åtskilliga andra Städens handlande, hvilka genom hållne ombud eller till orten afskickade expediter underslagit sig en del deraf, hvaraf följden naturligtvis blifvit minskning uti den export, hvaraf Städernes invånare eljest skulle hafva dragit fördelen; äfvensom icke eller nekas kan, hvad Inrikeshandeln beträffar, att, om den icke besvarades genom konkurrensen med sådane laudthandlare som sjelfva af allmogen uppköpa och föryttra deras tillverkningar, till priser, hvartill köpmannen hvarken kan vid upphandlingen erhålla eller vid försäljningen betinga sig, en allmännare välmåga än nu är händelsen skulle blifva det handlande Borgerskapets lott.

Något egentligt inslytande på landets kultur, näringar och konstflit kan

staden icke sägas äga, om icke dit bör hänföras den större liflighet i afverkningen af skogseffekter och den ymnigare tillförsel deraf från landsbyggheden, som en ökad utskeppning och en tilltagande industri för skeppsbyggnad måste föranleda. Särskilte prohibiter-författningar till stadens förmån finnas icke. Tolags-afgiften uppgår per medium till 360 R:dr, hamnpemningar till 50 R:dr, mudderpemningar till 180 R:dr och bropenningar till 18 R:dr årligen, och de ringa vågpenningarne tillfalla Vågmästaren, såsom lön. Af stadens odlade jord användes en mindre del till kål och kryddgårdar, det öfriga besås vanligen med Korn hvart 7 och 10 år, och igenlägges derefter för höväxt. I saknad af muhlbete för boskapen, som derföre alla tider af året måste underhållas med foder, är all odlingsbar mark till ängar och beteshagar inhägnad.

Allmänna inrättningar för undervisningen äro: ett Gymnasium jemte Lärdoms- och Närings-skola samt en i Fattighusets lokal inrättad så kallad Fattig-skola, uti hvilken sednare emellan 60 till 90 fattiga barn erhålla undervisning efter Bell-Lancasterska methoden, af en dertill antagen, med lön äfven af staden försedd Lärare. Här finnes äfven ett Boktryckeri, som drifves af en sättere och tvenne tryckare och hvars ägare är Redaktör af en mindre Tidning af fosterländkt syfte, samt egentligen beräknad att bland Norrlands invånare sprida nyttiga underrättelser rörande provinsens Ecclesiastika, Agronomiska och Mercantila förhållanden.

För *Sjukvården* är här en Läkare anställd, som njuter aflöning af staden, hvilken gemensamt med Länet har ett Lazarett, der, genom aflidne Rådsmannen E. Nybergs i lifstiden gjorde testamentariska disposition, tvenne frisängar underhållas för fattiga sjuka bland stadens invånare.

Fattigförsörjning: Genom förenämnde välgörande testamentariska disposition, som äfven till understöd för nyss omförmälda Fattigskole-Inrättningsbestånd anslagit en everdlig fond af 3,000 R:dr Banko, är räntan af ett större kapital bestämd till årliga pensioner åt ett visst antal fattiga borgare- och sjömans-enkor jemte deras barn, som deraf årligen åtnjuta från 20 till 50 R:dr Banko-

I öfrigt äger staden ett Fattighus, der 16 ålderstigna personer utan arbetsförmåga underhållas, äfvensom ett vida större antal meddellöse och behöfvande åtnjuter, till följe af stadens invånares anslagne frivilliga bidrag, fri spisning vid en för sådant ändamål inrättad mathållnings-anstalt, och är genom Fattighus-Direktionens bemödanden tillvägabragt en Arbets-inrättning, der

der tillfälle är beredt fattige, men arbetsföre personer att erhålla en väl icke betydlig, men dock säker arbetsförtjenst.

I anseende till härvarande gamla Kyrkans bristfällighet, hvarigenom den ansetts icke längre kunna begagnas, har gudstjensten måst förflyttas till en större i Gymnasiihuset befintlig lokal, hvilken dock saknar nödigt utrymme för församlingens invånare; och torde, enär de tillhandsvarande tillgångarne för företaget af en ny kyrkas uppbyggande till äfventyrs äro för ringa, men de mötande svårigheterna icke eller afhjelpas af någon berömvärd samhällsanda, församlingen ännu länge få beklaga saken af ett af dess heligaste behof, den af en värdig och passande lokal för dess gudstjenst och dess andaktsöfningar, så framt ej Eders Kongl. Maj:ts Nåd skulle mellankomma medelst något mindre understöd af allmänna medel.

Sundsvals Stad är belägen uti Medelpads Landskap, vid den så kallade Selångers ån och omgifves af flera af de emellan Indahls och Ljungaelfverne belägne Socknar; och då desse båda elfvar förena sig med hafvet vid inloppet till Stadens goda och bekväma hamn, eger Staden ett det fördelaktigaste läge för handel, sjöfart och handtverkerier, som, jemte jordbruk och strömmingsfiske, utgöra de näringsgrenar, hvarpå Staden i synnerhet grundar sitt bestånd.

Under en, med undantag af nästl. år, i allmänhet mera gynnande konjunktur än föregående Qvinquennium, har Stadens export af jern och trävaror till utrikes orter fortgått i ett årligt tilltagande och bedrifvits dels med Stadens egna och andra inhemska Städerna, dels och förnämligast med Norrska fartyg. Utom Stadens andel i Wifsta Skeppsvarfs Bolag eller en tredjedel, egde Staden förlidet år 20 egna fartyg af tillsammans 946 lästers dräktighet, då antalet af dem år 1833 utgjorde blott 13 med 650 lästers dräktighet, och har beloppet af de förstnämnde år, ifrån Staden och underlydande uthamnar till utrikes orter exporterade varor uppgått till 4,773 Skepp. jern, 30,875 stycken bjelkar, 23,628 tolfter bräder samt 1,166 stycken spiror och mastträd, samt således vida öfverstigande medium af sistförflutne fem årens export.

Förnämsta importartikeln, har, utom något specier, medicinalier och viner m. m., bestått af Salt, hvaraf för ortens behof, från utrikes orter blifvit införde omkring 3,500 tunnor I den mån exporten till utländska hamnar af ortens produkter tilltagit, har deremot dessas föryttrande till inländska platser blifvit inskränkt, hvarföre Stadens inrikes handel ock numera sträcker sin egentliga verksamhet till att från andra inrikes orter, förnämligast huvudstaden, hemförskafia de för ortens behof afsättliga specier och kramva-

ror m. m., och hvartill, i anseende till de, under de sednare åren i landet inträffade svagare skördar, kommit en betydlig handel med spanmål, som från rikets södra orter hit anländt, olyckligtvis ofta åtföljd af icke obetydliga qvantiteter Söderländskt brännvin.

Handtverkerierne, hvilkas verkningskrets är inskränkt till Stadens och landets invånares behof, hafva befunnits uti mer och mindre förmånligt skick, allt i förhållande till sina idkares skicklighet, flit och ordentliga lefnad.

Strömmingsfisket, som, uti de till Staden donerade fiskehamnar, idkas af något öfver 100:de af Stadens Borgare, har varit mindre gifvande, så att fångsten, äfven med inberäkning af de närbelägna kustsocknarnas invånares, hvilka såsom binäring sysselsätta sig med strömmingsfiske, icke varit tillräcklig för ortens behof.

I betraktande af den liflighet, hvarmed utrikes export-handeln härstädes fortgått, torde med skäl kunna antagas, att Stadens inflytande på Landets kultur och näringar icke varit utan betydenhet, helst härvid ej bör förbises, att genom den lifliga handelstrafiken under sommartiderna och genom ökade skeppsbyggnader under vintermånaderne, bereds ortens arbetsklass oupphörliga tillfällen till sysselsättning och arbetsförtjenst. Några prohibitiva författningar till Stadens fördel finnas icke.

Af Stadens jord, som genom cirkulationsbruk användes för odlande af Råg, Korn och Hafra samt förnämligast foder för kreaturen, skördas ej några Saluväxter.

För barnundervisningen har Staden en af tvenne Lärare handhafd lägre Apologistskola, hvarvid årligen omkring sextio barn, deribland flere af nästgränsande socknars allmoges söner, njutit en undervisning, som bibehållit förtroendet till denna läroanstalt.

Stadens fattigförsörjning eger, till fristad för de medellöse personer, hvilka af ålder eller sjuklighet sakna arbetsförmåga, ett fattighus, hvarförutan öfrige stadens fattige samt torftiga fader- och moderlösa barn njuta understöd af särskilde för sådant ändamål utgående medel.

För Sjukvården lönar Staden en Läkare, utom hvilken en särskild Provincial-Läkare är här i Staden stationerad.

Hernösand å Lands-Cansliet den 31 December 1838.

H. MÖRNER.

CARL AUG. ECKHELL.

